

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijk en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

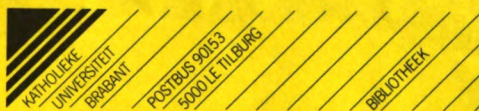
Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

CBM

B

881

881

Dit werk terug te bezorgen uiterlijk op:

10 JULI 1980

BEPALING UIT HET REGLEMENT

Een werk, dat iemand in bruikleen heeft, mag door hem in geen geval worden uitgeleend.

Katholieke Universiteit Brabant	
Bandnummer	938921
Signatuur	B 881

G I D S

VOOR

GINNEKEN EN OMSTREKEN,

MET

WANDELKAART,

platen en illustratiën in den tekst.

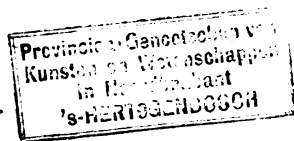
UITGEGEVEN DOOR DE

Vereeniging „GINNEKEN,”

TOT

BEVORDERING VAN HET VREEMDELINGENVERKEER.

3220

Breda — BROESE & COMP. — 1889.

24546

I N H O U D.

	Bladz.
I. <i>Bijzonderheden van Ginneken.</i>	5.
Bouvigne.	7.
Legende van de Duivelsbrug.	7.
Ginneken, de legerplaats van Hollandsche en Spaansche troepen.	9.
Hoe MARTIN ADELAER 's vijands magazijn (de kerk te Ginneken) door middel van vuurwerk in brand steekt en geheel vernielt.	9.
II. <i>Door en om het Dorp</i>	10.
De heerlijkheid Daasdonk.	12.
Ulvenhout.	14.
Wolfslaar.	14.
Anneville.	15.
Valkenburg.	15.
Ypelaar.	16.
Hondsdonk.	17.
Legende van Valkenburg	17.
Legende van den brandenden scheper.	18.
Chaam.	18.
III. <i>Breda en Omstreken.</i>	18.
IV. <i>Beschrijving van eenige wandelingen.</i>	24.
Wandeling in het Mastbosch.	24.
Andere wandeling in het Mastbosch.	26.
Kleine, lieve wandeling in het Mastbosch, be- ginnende bij het hôtel Dennenoord.	27.

INHOUD.

	Bladz.
Bezoek van de zes boschhekken. Flinke wandeling.	28.
Wandeling naar het Ulvenhoutsche Bosch . .	29.
V. <i>Rijtoeren</i>	30.
VI. <i>Hôtels, pensions, gemeubileerde kamers, badhuizen</i> .	31.
VII. <i>Post en Telegraaf</i>	32.
Advertentiën.	

I. Bijzonderheden van Ginneken.

»Ginneken is een zeer vermakelyck Dorp, gelegen aan den »Markstroom, omtrent een half uur ten Zuiden van Breda, »van waar men derwaarts gaat langs een breede Straat- »weg aan wederzyde met olme en lindeboomen beplant.»

Met deze nuchtere woorden prijst THOMAS ERNST VAN GOOR, in zijne »Beschryving der Stadt en Lande van Breda,» A° 1744, het dorp Ginneken. Die goede reputatie heeft dit dorp in geen enkel opzicht verloren.

Tot heden is Ginneken een geliefkoosd oord gebleven voor allen, die landelijke rust en eenvoud verkiezen, boven de buitensporige weelde van buitenlandsche badplaatsen.

De fraaie wandelwegen in het nabijgelegen Mastbosch, hebben bijna hun weêrga niet in ons Vaderland, en koortslijders vooral vinden hier baat voor de gevreesde *malaria* en chronische koortsen, die de gezondheid en levenslust van zoovelen onzer landgenooten ondermijnen.

Wij laten hier volgen eene beschrijving van de gemeente Ginneken en hare omstreken, en zullen daaraan toevoegen eenige wetenswaardigheden, die als minder bekend kunnen ondersteld worden.

Reeds in de dertiende eeuw wordt in de geschiedboeken van Ginneken melding gemaakt, en werd de Kerk, aan den Heiligen LAURENTIUS gewijd, tot eene zelfstandige parochiekerk verklaard.

Ook het Nederlandsch Hervormd Kerkgenootschap heeft hier eene bloeiende gemeente, die sedert 1638 bestaat.

Wijlen de Heer CUYPERS VAN VELTHOVEN, de bekende na-

vorscher van Noordbrabant's geschiedenis, scheen den oorsprong van den naam Ginneken te zoeken in „gijn, ghijn, of gein” = doorwaadbare plaats of doorgang (gang en gijn hebben misschien één stam), en veronderstelde, dat een heirbaan bij het tegenwoordige Ginneken door de rivier de Mark ging, 't zij ter plaatse, waar zich thans de Duivelsbrug bevindt, 't zij meer naar Breda bij Boeimeer. Van daar gijn of gijnneke. In oude stukken wordt Ginneken meest genoemd 't Gijnneke.

Ginneken, administratief Ginneken en Bavel, bestaat uit de dorpen Ginneken, Bavel en Ulvenhout, en uit de gehuchten Heusdenhout, Strijbeek en Galder. De gemeente is gelegen op ongeveer een halfuur afstand van Breda, aan den straatweg, die naar de Belgische grens voert, waar de gemeente haar einde neemt.

Zij telt 4500 inwoners.

Ginneken heeft een vroolijk uiterlijk en is zeer welvarend. De wegen zijn overal breed en lommerrijk, en de geheele omgeving van de gemeente is, behalve aan de noordzijde, bij uitstek boschrijk.

Het Mastbosch, dat zich tot aan de Belgische grens uitstrekt, het Ulvenhoutsche Bosch en het daaraan grenzende Annabosch, geven gelegenheid tot het doen van heerlijke wandelingen en rijtoeren.

Als gevolg van de vele bosschen zijn de vergezichten niet talrijk. Maar toch zijn er, die uitnemend schoon zijn. Om op een paar de aandacht te vestigen, kan hier vermeld worden:

het uitzicht aan den Ulvenhoutschen weg, even voorbij het buiten van den Heer MATHON, waar men een schilderachtig gezicht heeft over de landerijen, waartusschen de Mark zich kronkelt en waar het uitgestrekte Mastbosch den achtergrond vormt, — en

het uitzicht vóór het hotel „Duivelsbrug” over de Mark en de daaraan gelegen buitenplaatsen en landerijen, te midden van welke laatsten het wit gepleisterde kasteel „Bouvigne” zich verheft.

De naam Bouvigne is eene verbastering van »de Bouverijen.” Het oude geslacht »van de Bouverijen” of »van de Bouverien” (VAN GOOR, in zijne »Beschryving der Stadt en Lande van Breda,” uitgave van 1744, schrijft Bouvenjen), reeds in de 13de eeuw vermaard, bezat ter plaatse van het tegenwoordige kasteel een landhuis, dat later in eigendom is overgegaan aan Vrouwe ANNA VAN BRECHT, weduwe van HENRI, Markgraaf van Antwerpen. Van daar dat het landhuis in oude bescheiden ook wel genaamd wordt »huis van Brecht.” In 1611 werd JAN BAPTIST KEERMANS, eerste Raad van PHILIP WILLEM, Prins van Oranje, eigenaar. Hij verbouwde het landhuis tot het tegenwoordige kasteel en verkocht het in 1614 aan genoemden Prins van Oranje. Het bleef in eigendom van de Prinsen van Oranje tot het begin dezer eeuw. Thans behoort het aan den Heer G. F. BRANTSMA, Jagermeester des Konings.

De afleiding van den naam Duivelsbrug is niet bekend. Wel bestaat er eene legende daaromtrent, die wij hier laten volgen:

»In het jaar 1307 woonde op het kasteel te Ginneken de »Ridder RASO VAN GAVEREN, Heer van Liedekerke en Breda, »wiens dochter CATHARINA door Jonker WALTHER VAN ULVENHOUT tot vrouw werd begeerd. Maar de beide geslachten »GAVEREN en ULVENHOUT leefden in openbare vijandschap, en »zoodra Ridder RASO de genegenheid zijner dochter voor »Jonker WALTHER opmerkte, verbande hij haar naar het »nabij gelegen Urselinenklooster.

»Jonker WALTHER was hevig verbolgen. Hij zwoer bij zijne »riddereer, dat CATHARINA binnen drie dagen zijne vrouw »zoude zijn. Hij wist met haar in gemeenschap te komen »en zij beraamden nu te zamen het plan tot ontvluchting. »Het plan gelukt; CATHARINA weet het klooster te ontkomen »en te zamen gaan zij te paard op de vlucht, gevolgd door »eenige getrouwen. De ontvoering is echter opgemerkt en »dadelijk worden zij achtervolgd. Jonker WALTHER beveelt »zijn getrouwen halt te houden en eerst op het luiden van »de klok naar de kapel te ijlen, om als getuigen bij zijn »huwelijk met de Jonkvrouwe te dienen.

»In wilden galop gaat nu Jonker WALTHER VAN ULVENHOUT voort en komt hij met CATHARINA aan de kapel. — Op zijn luid geklop aan de poort der kapel, opent een priester de deur. — Op hoogen toon eischt de Jonker dadelijk zijn huwelijk in te zegenen.

»De priester antwoordt hem, dat CATHARINA de klooster-geloften heeft afgelegd en eene bruid des hemels is. Daarop dreigt de Jonker de klok te luiden, ten einde zijn gevolg op te roepen, en den priester te dwingen het huwelijk te voltrekken.

»De priester smeekt den Jonker de klok in rust te laten, daar zij den anderen dag gewijd zou worden, en nu nog in de macht van Satan is. Niets baat evenwel; de Jonker trekt verwoed aan het klokketouw. Maar eensklaps klinkt een helsche saterlach; de Duivel is opgeroepen. De klokke-toren stort in onder vervaarlijk gedruisch en bedelft den Jonker onder het puin. Met een honenden lach werpt de Duivel zich met de klok in den stroom.

»Verschrikt staren de priester en CATHARINA dit schouwspel aan, en als WALTHER's getrouwen eindelijk zijn gekomen, vinden zij niets dan het verbrijzeld lichaam van den Jonker.

»Sedert wordt de brug ter plaatse, waar de Duivel met de klok in den stroom verdween, »de Duivelsbrug" genoemd."

Op het vóórplein van de Protestantische Kerk bevindt zich het monument, opgericht ter herinnering aan de gesneuvelden bij het bombardement van de citadel van Antwerpen. In het jaar 1871 en 1874 werd het gebeente van onze gevallen dapperen plechtig overgebracht van Antwerpen naar de tegenwoordige rustplaats. Z. M. Koning WILLEM III en wijlen Prins ALEXANDER woonden de plechtigheid der inhuldiging van bovengenoemd monument bij.

Generaal CHASSÉ, de moedige bevelhebber van de citadel, evenals de beroemde Luitenant-Generaal SEELIG, en vele anderen, liggen begraven op de achter de Kerk gelegen begraafplaats.

Ginneken was in de jaren 1830 en 1831 meermalen het hoofdkwartier van Prins FREDERIK, aan wien de uitgebreide bosschen onder Ginneken en Prinsenhage in vruchtgebruik

toebehoorden, en die thans weder domeingoederen van den Staat zijn.

In den Spaanschen tijd was Ginneken de legerplaats van de Prinsen MAURITS en FREDERIK HENDRIK, en van SPINOLA, gedurende de menigvuldige belegeringen, die Breda had te doorstaan.

Breda zat weelig in den schaduw van zijn Heeren,
 Als ALBLAAS dwinglandij 't verklaarde voor verbeurd.
 Prins WILHELMS wijs beleid deé 't weder tot hem keeren;
 Doch 't heeft daar na het woën van HAULTEPEN betreurd.
 De dapp're MAURITS had 't door 't turfschip wel herwonnen,
 Met moedig oorlogsvolk, als Troijens paard, bevracht,
 Maar SPINOLA, met magt van legers aangeronnen,
 Dwong 't door een lang beleg verhongerd en verkracht,
 Tot dat Vorst FREDERIK 't weêr omarmde met zijn benden,
 En eind'lijk bragt te rust aan 't wettige gezag.

P. NUIJTS, *Bredasche Clio*, 1697.

Bij gelegenheid van de belegering van Breda door SPINOLA, deed de Kerk dienst als magazijn en was zoo overvloedig voorzien van mondbehoefsten, dat het geheele leger van SPINOLA gedurende drie maanden daaruit kon worden gevoed.

In een merkwaardig boekje, getiteld: *L'horrible et espouventable embrasement fait en l'armée du marquis de SPINOLA pour secourir la ville de Breda, avec le denombrement de la perte des munitions et vivres, de la valeur de trois millions d'or, arrivé le 5 May 1625 (à Lyon chez Claude Armand, 1625)*, te vinden in de rijksarchieven te 's Hage en Brussel, wordt eene beschrijving gegeven van den brand, die de Kerk met haren kostbaren inhoud vernielde. Daarin leest men o. a.:

»Environ le commencement du mois de May un certain quidam cherchant fortune et qui se meslait de faire des feuf d'artifices, entreprit contre les ennemis des Hollandais un acte fort vaillant, et tres digne de remarque.

il fit dresser une grande eschelle contre l'église, monta en haut avec un feu artificiel, qui par le moyen d'un certain ressort durait quelques heures et enfin se debandant faisait du feu et embrasait tout ce qu'il rencontrerait.

»Après ayant fait d'autres préparatifs nécaissaires à cet acte, il compose d'une industrieuse subtilité une traisnée de feux artificiels qui s'allumaient à la longue, afin qu'il eust le loisir de se retirer de l'autre coté avant que le feu fut l'effect par luy projecté.

»Le quel luy reussit et succeda si bien que le soir entre huit et neuf heures il s'eslevait subitement et à l'improviste un embrasement horrible à voir, jettant des flammes espouvantables.

»Ce qui a incontinent causé une grand' alarme: car ils croyaient fort et ferme que le comte de MANSFELD vint surprendre et accabler leur armée."

Bedoelde vuurwerkmaker was MARTIN ADELAER, zooals blijkt uit een advies aan de Staten-Generaal op »te requeste van »MARTIN ADELAER, vierwerker, zijnde diegene die het vierwerk »gemaakt heeft, daarmede de kerck te Ginneken, 's vijants »magazijn, is afgebrand".

Te vinden in het Rijks-archief te 's Hage.

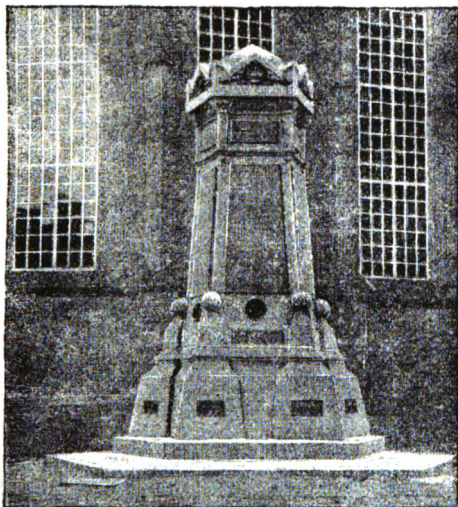
Ginneken is door eene paardentram met Breda verbonden. Elk halfuur, en op Zon- en feestdagen ieder kwartier, rijdt een tramwagen heen en terug van dorp en stad. De tramweg vangt te Breda aan bij het station van den Staatsspoorweg, en men kan dus zeggen dat ook Ginneken aan het spoorwegnet is verbonden.

Eene »ponytram" voert de wandelaars voor geringen prijs van de Markt te Ginneken langs de hôtels Duivelsbrug en Dennenoord tot aan het Ginnekenhek in het Mastbosch.

II. Door en om het Dorp.

Van den Ginnekenschen steenweg het dorp inkomende, trekken de fraaie en flinke huizen aan den weg onze aan-

dacht, in het bijzonder het sierlijke gebouw van de Sociëteit »Amicitia." Aan de Markt gekomen, waar de nieuw aangelegde ponytram haar uitgangspunt heeft, zien we, op het kerkplein van de Hervormde Kerk, het van blauw hardsteen vervaardigde citadelmonument. Het heeft den bekenden vorm van een vijfhoek, en hoewel niet uitmuntende door fraaie motieven, wordt er de herinnering aan de citadelstrijders door levendig gehouden.

Citadel Monument.

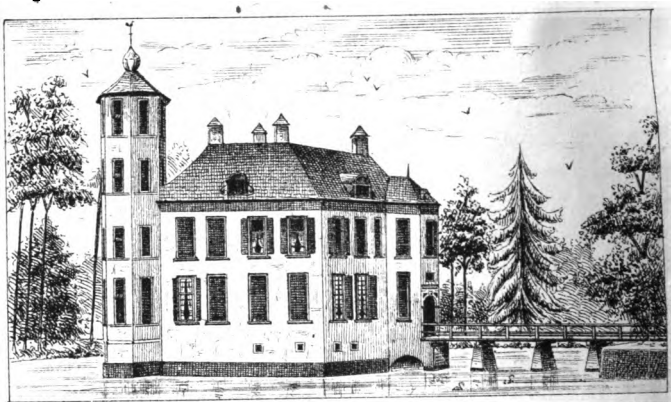
Van de Markt gaan we, langs de villa's van Mr. W. ALBARDIA en Mevrouw de wed. LIPS, over de Duivelsbrug naar het hôtél en café »Duivelsbrug," boven reeds genoemd. De rivier de Mark, die langs het hôtél stroomt en die men in roeibootjes kan bevaren, is ter eene zijde omzoomd door fraai geboomte, en aan de andere zijde door weilanden.

Langs de rivier de Mark bevonden zich in de vorige eeuw verscheiden landhuizen en kasteeltjes, thans, met uitzondering van Bouvigne, gesloopt. Onder meer: het Vlotje of Kockelberg, thans eene boerenwoning, Daasdonk of Ladderkasteel, nu eene hoeve van den Heer MONTENS.

Het heerlijk huis Daasdonk is bezongen door P. NUIJTS in de *Bredasche Clio*, 1697.

In de vorige eeuw behoorde de heerlijkheid Daasdonk aan LOUIS ANNE ALEXANDRE DE MONTMORENCY, prins de Rabecq en grande van Spanje.

Het kasteel werd een vijftig jaren geleden gesloopt. Op ± 100 pas van de plaats, waar het gestaan heeft, vindt men thans eene hoeve. Eenige sluitsteen en afkomstig, zijn in de muren als herinnering aan vroegere grootheid aanwezig.

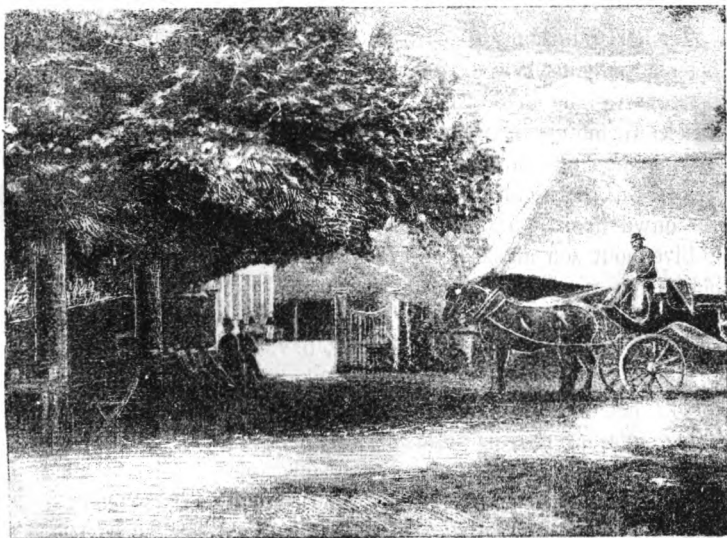
Kasteel Bouvigne.

Van de Duivelsbrug den steenweg volgende, komen wij langs het hôtel en café »Dennenoord,» dat door den Heer C. SPRANGERS

wordt geëxploiteerd, en zich reeds, na een driejarig bestaan, een welverdienden naam heeft verworven. Vóór het hôtél zijn verschillende ingangen tot het Mastbosch, de glorie van Ginneken.

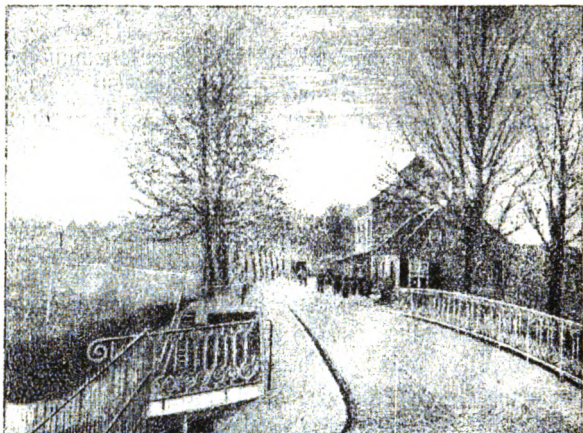
In het Mastbosch, aangelegd in 1505 door HENDRIK, Graaf van Nassau, zal men met genoegen de wegwijzers, banken en vonders opmerken, die hier sedert eenige jaren door de Vereeniging »Ginneken,» ten gerieve van de wandelaars, zijn geplaatst.

De »Boschwachterswoning,» nabij het Ginnekenhek, is het veel gezochte vereenigingspunt van de Ginnekensche en Bredasche jeugd. Men kan daar op eenvoudige wijze dineeren met eieren, boter, salade en aardappelen, waaraan ook de omeletten niet behoeven te ontbreken, en zelfs is de Heer A. BAKKEREN, de boschwachter, niet ongenegen, indien men biefstuk of côteletten medebrengt, die smakelijk te doen braden. Men is daar geheel »en campagne» en vele familiën brengen er met hunne kinderen den dag genoeglijk en tevens goedkoop door.

Boschwachterswoning in het Mastbosch.

In de beschrijving der wandelingen zijn de voornaamste en schoonste punten van het bosch aangewezen.

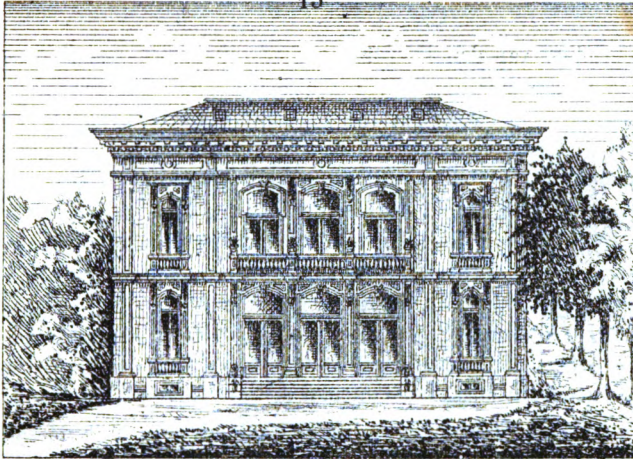

Diinzelobing.

Teruggaande naar Ginneken en den straatweg volgende langs het gemeentehuis naar het dorp Ulvenhout, komen wij langs de pastorie van de R.-C. Kerk, een gedeelte van het voormalig kasteel Grimhuijsen, waarbij denkelijk het nabij gelegen bosch tot plantage en warande diende. Het werd gesticht door de heeren uit het oude geslacht van GRIMHUIJSEN en is later verbouwd door JUSTINUS VAN NASSAU.

Ulvenhout zou afgeleid zijn van »Wulvenhout» = Wolfenhout, dus schuiloord van wolven, zoo ook het aan het Ulvenhoutsche Bosch grenzende »Wolfslaar.» Laar = lage grond (synoniem met broek, geest en donk), b. v. Ypelaar = Iepelaar.

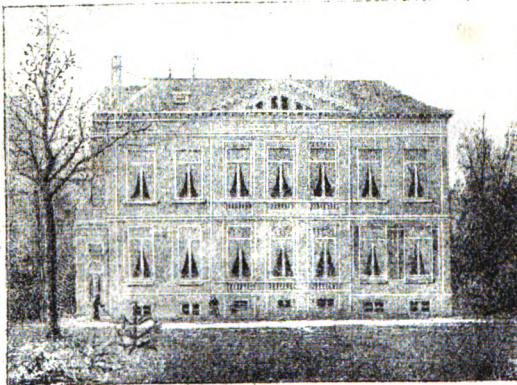
Eene statige, breede laan van beuken en eiken voert ons tot in het hart van het bosch. Heerlijk opgaand geboomte brengt die eigenaardige schemering voort, welke een bosch terecht maakt tot een tempel van ongekorven hout. Ook het Ulvenhoutsche Bosch heeft zijne boschwachterswoning. Aan dit bosch grenst het Annabosch, waardoor men het

Wolffslaar.

landgoed »Valkenburg» kan bereiken, dat onder de gemeente Gilze is gelegen en toebehoort aan den Heer C. L. P. Baron VAN DER BORCH.

In de omgeving van het Ulvenhoutsche Bosch, in de buurtschap Geersbroek, vindt men het buitengoed »Anneville,»

Anneville.

eigendom van den Heer F. P. C. J. CUIJPERS. Het is gelegen $\frac{3}{4}$ uur van Ginneken. Eene halve eeuw geleden was de grond, waar thans het hout welig groeit, nog woest.

Den terugweg naar Ginneken aannemende, gaan wij langs Wolfslaar, het buitengoed van wijlen Mevrouw de Douairière STORM, thans eigendom van den Heer IWEINS d'ECKHOUTTE.

In 1787—1795 schijnt zich op Wolfslaar een ijverig patriot opgehouden te hebben; althans bij eene huiszoeking in die dagen zijn aldaar verborgen wapens gevonden.

Op den straatweg van Ginneken naar Bavel komende, gaan wij rechts den weg op en komen vervolgens door eene laan van masts hout langs het buitengoed van Mevrouw de weduwe DE BRUIJN, en vervolgens langs het Seminarie Groot Ypelaar, gebouwd naar het ontwerp van den architect P. SOFFERS te Ginneken.

Ter plaatse stond vroeger een kasteel, dat reeds in de 13de eeuw wordt genoemd en toebehoorde aan het oude geslacht van YPELAAR. In het midden der vorige eeuw was het eigendom van Gravin VAN FONSECA te Brussel. In het begin dezer eeuw is het vermaarde met trapgevels voorziene en door water omgeven slot gesloopt.

Langs den weg naar Chaam ligt het buitengoed de »Hondsdonk,» eigendom van den Heer Mr. W. H. E. Baron VAN DER BORCH, Burgemeester van Ginneken en Bavel.

»De »Hondsdonk», tot omstreeks 1787 eene hoeve, is in »de jaren 1787 tot 1795 tot landhuis verbouwd, door den »Generaal in Zweedschen dienst, Baron LUCAS VAN DER BORCH. »Deze, een patriot, diende in het patriottenleger, onder »den Prins VAN SALM, en moest in 1787, na het herstel »van Oranje, de wijk nemen naar de Oostenrijksche Nederlanden. Hij hield zich op in het klooster op de Meerselsche »Dreef en bewoonde daar tot 1795 eene cel. Deze Generaal »VAN DER BORCH diende onder FREDERIK *den Groote*, en was »met dezen Vorst, alsmede met de welbekende 18-eeuwsche »encyclopedisten (DIDEROT, VOLTAIRE, GRIMM, enz.) in briefwisseling. Deze brieven zijn echter verbrand. Op den huize

»Hondsdonk» zijn nog present-exemplaren van de werken »dezer schrijvers voorhanden, alsmede een Saksisch porseleinen »servies, door Koning FREDERIK *den Groote* aan Baron VAN »DER BORCH geschonken.»

De naam »Hondsdonk» is vermoedelijk af te leiden van Hond en Donk (laag gelegen grond), in tegenstelling van Valkenburg, daarbij gelegen, zullende op den »Hondsdonk» de honden en op »Valkenburg» de valken van de Heeren van Breda, de Prinsen van Oranje, zijn bewaard.

Legende van Valkenburg.

Aan »Valkenburg» is de volgende legende verbonden:

»Op de hoeve van Valkenburg diende een knecht, die voortdurend 's Zondags te laat naar den zin van zijnen boer »thuis kwam. Op een Zondag zeide de boer: »als gij van »avond nà 10 uur thuis komt, doe ik niet meer open.» De »knecht ging naar Ulvenhout en verwijlde tot bij 10 ure in »de herberg »de Roskam.» Zijne kameraden zeiden hem: »nu »»zult gij de deur gesloten vinden.» »Al moest de Duivel er »»mij brengen,» hernam hij, »om 10 uur zal ik thuis zijn.» »Met een stond hij op en aan de deur gekomen, sprong er »een groote zwarte hond tusschen zijne beenen, die hem in »vliegende vaart op Valkenburg bracht. Daar aangeland sloeg »het te Bavel juist 10 ure en sloot de boer de deur. »Ik »»moet er in,» schreeuwde de knecht. »Te laat vriendje,» »riep de boer. De hond rende met den knecht om het huis »en eindelijk gooide de knecht zijn hoofddekseel naar den »muur van het huis, waarin dadelijk eene groote opening »ontstond, waardoor hij binnen kwam. Den volgenden morgen »lag hij dood op bed. Men is er nooit in geslaagd het gat »dicht te metselen, zoodat er een raam in is gezet. Deze »boerderij is in 1888 deels afgebroken en van bestemming »veranderd.»

Legende van den brandenden scheper (koe- of schapenhoeder).

Aan de Strijbeeksche Heide, welke zich op eenigen afstand van den »Hondsdonk» bevindt, is de volgende legende verbonden :

»Over de oude Turnhoutsche Baan in de Strijbeeksche Heide reed een ruiter. Achter op het paard was een valies gebonden, met geld gevuld. Dit valies raakte los en viel op den weg, waar een scheper het vond en van zijnen inhoud beroofde. Een eind verder bemerkte de ruiter, dat het valies verdwenen was en keerde terug. Op de gansche heide was geen schepsel zichtbaar dan de scheper. Hij vroegde aan dezen of hij niets gevonden of gezien had. De scheper ontkende, maar de ruiter hield aan. Eindelijk zeide de scheper, »ik mag wel eeuwig branden, als ik iets gevonden heb.» In eens kwam er een groote vlam, die den scheper aantastte en waardoor hij midden in de heide in lichte laaie vlam opging. Sinds verschijnt de scheper van tijd tot tijd als eene vuurkolom op de heide. Sommigen zeggen alle eeuwen, anderen beweren vaker.»

Langs den »Hondsdonk» voortwandelande komt men in het dorp Chaam.

De naam Chaam is, volgens VAN LENNEP, afkomstig van »Chamaren,» een volksstam van de Eburonen, — maar volgens CUYPERS VAN VELTHOVEN van kammen = brouwerijen. Het wapen van Chaam draagt »Drie kammen.»

Chaam zelf werd vroeger door de Bredanaars druk per rijtuig en te voet bezocht; maar de »trek» heeft zich verplaatst en Chaam leidt thans het leven van een stil en rustig grensdorpe.

III. Breda en Omstreken.

Van Ginneken een uitstapje naar Breda te maken, beloont voorzeker de geringe inspanning van eene wandeling van 20 à 25 minuten.

Verkiest men de tram, des zomers met zijne aangename open wagens, dan is het een prettig ritje, dat men voor enkele stuivers maken kan. Even vóór we de stad inrijden zien wij het gebouw van de Vereeniging »Concordia» liggen.

»Concordia» is het groote vereenigingspunt van Breda en Ginneken, waarin zich tooneelvoorstellingen, opera's en concerten afwisselen.

Het gebouw van de Ambachtschool, naast »Concordia» gelegen, is onze belangstelling overwaardig.

De bouwstijl is krachtig van vorm en het gebouw een sieraad van Breda. De Ambachtsschool is gesticht uit een legaat door wijlen Dr. L. F. W. VAN COOTH aan Breda vermaakt.

Op de Groote Markt gekomen, stappen wij uit en wandelen naar de Groote Kerk, behoorende aan de Nederlandsche Hervormde Gemeente.

Wanneer de Kerk gebouwd is, is niet met zekerheid bekend. Zij bestond evenwel reeds in het jaar 1300.

Later is zij door de Heeren van Breda zeer verfraaid en met een koor en verscheidene kapellen vergroot. Graaf ENGELBRECHT I van Nassau voltooide het koor in 1410 en voorzag dat van een koperen hek.

De Kerk is in Gothischen vorm opgetrokken. De toren, in 1457 ingestort, werd weder opgebouwd. In 1694 werd hij door den bliksem getroffen en verbrande voor een groot gedeelte.

In de kerk vindt men vele grafmonumenten, o. a. van:

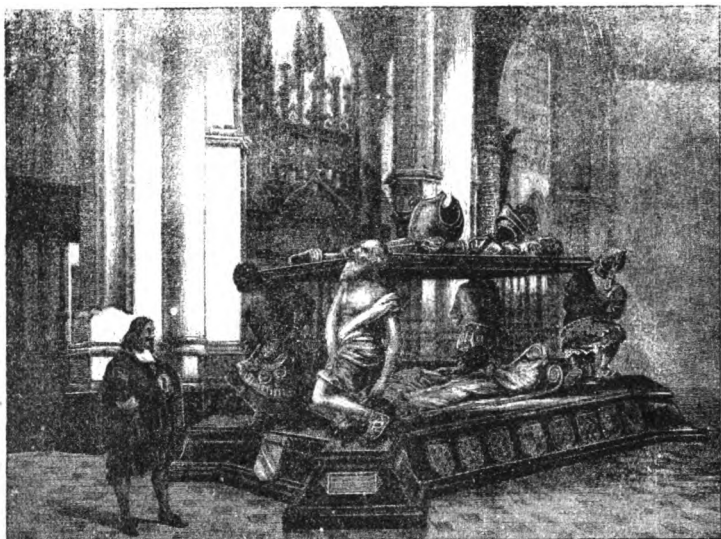
JAN VAN POLANEN, Heer van de Leck en Breda, en

ENGELBRECHT I, Graaf van Nassau, Heer van Breda, en van diens zoon JAN van Nassau.

Het merkwaardigste ziet men in het koor der Heeren van Breda, of de kapel van de H. Maagd MARIA. Daar staat het beroemde monument van ENGELBRECHT II, Graaf van Nassau, Heer van Breda, en diens vrouw LIMBURG, Markgravin van Baden.

Het is vervaardigd van albast, naar men zegt door MICHEL ANGELO. De beelden van den Graaf en de Gravin liggen op

eene zerk van toetsteen, en de tafel, van diezelfde steensoort vervaardigd, waarop de wapenrusting van den Graaf, wordt gedragen door vier mansbeelden.

Grafsombe Engelbreght van Nassau.

De beide voorste beelden stellen voor:

JULIUS CAESAR in krijgsgewaad en den Romeinschen veldheer REGULUS, blijkens opschriften op marmeren plaatjes:

C. JULIUS CAESAR
virtute bellica imperavi
Fortitudo

d. i.

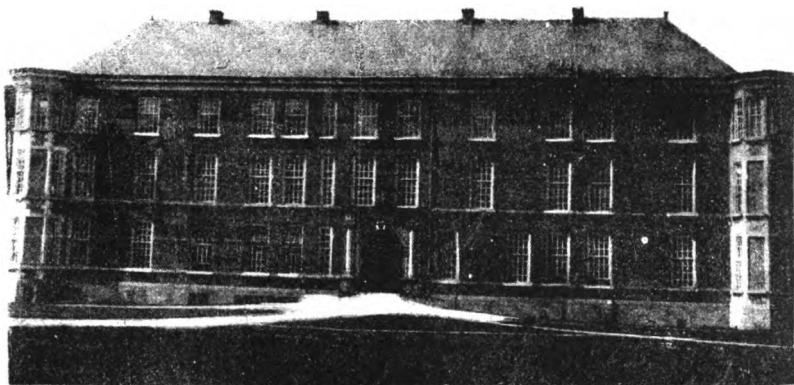
C. JULIUS CAESAR,
door krijgsdeugd heb ik geregeerd.
De dapperheid.

M. ATTILIUS REGULUS
 fidem infractus servavi
 Magnanimitas

d. i. M. ATTILIUS REGULUS,
 mijn gegeven woord heb ik ongeschonden gehouden.
 De edelmoedigheid.

De beide andere beelden stellen waarschijnlijk twee Grieksche helden voor. Vele historische herinneringen zijn aan de Kerk verbonden. Zij heeft al de worstelingen van Nederlandsche en Spaansche zijde om het bezit der stad medegeleefd en menig beroemd legerhoofd heeft in deze Kerk zijne overwinning plechtig gevierd.

De Kerk verlatende wandelt men over het Kasteelplein, den toegangsweg tot het gebouw van de Koninklijke Militaire Academie. Vroeger het Kasteel van de Prinsen van Oranje, kon het geen betere bestemming dan de tegenwoordige ont-

Koninkl. Milit. Academie.

vangen hebben. De Militaire Academie is de parel van Breda's stedekroon en wordt door de Bredanaars in hooge waarde gehouden.

De St.-Catharinastraat ingaande zien we halverwege eene boogpoort, onder het gebouw van de arrondissements-rechtbank, welke poort wij zoo aanstonds doorgaan, doch eerst even een bezoek gebracht aan het vijf stappen verder gelegen Beggijnhof, hetwelk zeer bezienswaard is. Terugkeerende gaan wij nu genoemde poort door, en bevinden ons in het *Valkenberg*, het zoo schoon gerestaureerde park van Breda. De fraaie aanleg en het statig geboomte, maken dit park tot een waar lustoord en het wordt terecht onder de schoonsten van ons land gerekend. Het Gemeentebestuur heeft er in de laatste jaren dan ook veel aan ten koste gelegd.

De Groote Societeit geeft in dit park, in een afgesloten gedeelte, hare zomerconcerten, die ook voor vreemdelingen tegen introductie toegankelijk zijn. Langs den vijver gaan we de rustieke brug over en zien de Willemstraat voor ons liggen, aan het einde waarvan zich het spoorwegstation vertoont.

We wandelen nu langs de smaakvol aangelegde Singels (de vroegere vestinggrachten) en slaan een blik op de groote bierbrouwerij van de firma SMITS VAN WAESBERGHE, die den roem van de Bredasche bieren ten volle handhaaft. Rechts van ons is het gebouw van de cellulaire gevangenis gelegen, dat door zijnen eigenaardigen koepelvorm en massieven bouw de aandacht trekt.

De Boschstraat ingaande valt ons oog op het fraaie in Vlaamschen stijl gebouwde wijnpakhuys van de firma INGEN-HOUZ & LIPS, dat een sieraad van de stad mag genoemd worden. Langs de Veemarkt passeeren we het paleis van Z. D. H. den Bisschop van Breda, en komen door de Veemarktstraat, waar de Groote Societeit haar gebouw heeft, op de Groote Markt terug.

Het café van den Heer H. I. FOL, het vermaarde »Zuid-Hollandsch Koffiehuis,» waarboven zich de Cadetten-Societeit bevindt, en dat van den Heer H. VLASBLOM, de »Beurs van Breda,» noodigen ons uit tot het nemen van eenige verfrissing.

Stadhuis te Breda.

Ook het welbekende koffiehuis het »Hof van Holland," van den Heer H. VAN DER MEULEN, in de Reigerstraat, achter de Groote Kerk gelegen, is een bezoek overwaardig.

De Reigerstraat uitgaande, slaan we de Vischmarktstraat in, merken aan onze rechterhand het fraaie post- en telegraafkantoor op, en nadat ons reukorgaan ons tevens van de aanwezigheid der Vischmarkt heeft overtuigd, zijn we op de Prinsenkade gekomen.

De R.-C. Kathedraal, aan het einde hiervan gelegen, is een schoon gothisch gebouw, vóór een twintigtal jaren nieuw gebouwd, dat door strenge en ernstige vormen uitmunt. Jammer, dat de Kerk door huizen grootendeels is ombouwd. Stond zij geheel vrij, zou zij zeker grooter indruk maken. De inwendige versiering der Kerk, in Polychromie ontworpen, door Dr. CUYPERS te Amsterdam, is rijk aan toon en kleur en maakt een machtigen indruk op den aanschouwer.

Langs den Haagdijk richten we verder onze schreden naar den maar matig belommerden weg, die ons naar Prinsenhage voert.

Prinsenhage is een fraai en net dorp — het meest vermaard door het Liesbosch — waarheen ons eene wandeling van een halfuur brengt. De hôtels en uitspanningen »Bellevue" en »Huis ten Bosch" verdienen, door hunne schoone ligging en fraaie tuinen, te worden genoemd. De boom- en bloemkweekerijen van de Heeren Van Poppel en Bruinseels verdienen in alle opzichten bezocht te worden.

Verder te voet naar Etten en Leur te gaan is voor menigeen misschien te ver, waarom een bezoek per rijtuig naar deze plaatsen de voorkeur verdient. Doet men dien toer, dan verzuime men niet van Etten naar St.-Willebrord te rijden, een gehucht onder Sprundel, de bedevaartplaats der geloovige Katholieken, en waar eene nabootsing van de Grot van Lourdes voor hen eene aantrekkelijkheid te meer is.

Van Breda is een uitstapje per stoomtram naar Oosterhout niet te versmaden. Het hôtel »De Koppelpaarden" van Mejuffrouw de weduwe VAN HOUTEN lokt ons uit binnen te treden en uit te rusten in den zeer schoonen tuin achter dit hôtel.

Oosterhout zelf is lief gelegen en heeft eene zekere vermaardheid door de herinnering, die HILDEBRAND in zijne »Camera Obscura" wijdt aan »het Noordbrabantsche meisje, het mooie KEETJE, het mooiste wat Oosterhout te zien gaf in 1839". — De herberg, toen door haar bewoond, is thans gedoopt: »Hôtel Hildebrand."

IV. Beschrijving van eenige wandelingen.

Wandeling in het Mastbosch.

We zullen beginnen met kennis te maken met het Mastbosch en daartoe een ochtend-wandeling kiezen. Veel toilet hebben we niet te maken en bagage nemen we niet mee. We gaan langs de Duivelsbrug, daarna links, door de Meer-

of Mcerselsche Baan tot Bouvigne, en slaan rechts de Bouvignedreef in. Deze dreef is tot het Papenmutshek lang twintig minuten gaans. We loopen echter de dreef niet ten einde, maar aan het begin van het Eeuwige Laantje gekomen, waar tegenover een rustbank staat, slaan we links af naar het schietterrein. We zouden ook door het Eeuwige Laantje kunnen gaan, doch we zijn nog jong en rap, 't is nog vroeg en het lieve zonnetje hindert nog niet, dus we volgen de Duellaan naar het schietterrein, loopen die laan ten einde (de links gelegen Geestenbergen gaan we een anderen keer een bezoek brengen), slaan rechts om en volgen den nieuw aangelegden weg, — het schietterrein links en het bosch aan onze rechterzijde houdende. Aan het einde van den boschrand komende, vinden we de rustbank, die we langs het Eeuwige Laantje nog eerder zouden bereikt hebben. We zijn nog niet vermoeid, anders zou ik voorstellen ons even neer te zetten om het schietterrein eens op ons gemak te overzien. 's Avonds en 's morgens heeft men hier een heerlijk zitje.

Onze wandeling vervolgende, komen we weer op een hoofdweg, de Stoutdreef; rechts ziet men de woning van den boschwachter, doch we gaan links de Stoutdreef in, passeeren de Spaansche Batterijen of Zeven Heuveltjes, tusschen de Stoutdreef en het schietterrein gelegen, en gaan rechts de Frederiksdreef in. (Eene bank; prachtig gezicht.) Klokkebeien of boschbessen, die hier links en rechts in overvloed groeien, zullen we nu maar niet plukken, want we moeten verder.

De Frederiksdreef brengt ons in het midden van de Lange Dreef. Deze dreef is van het Galderenhek tot het Boschhek een halfuur gaans. Denk er aan, dat we hier weer rechts moeten houden.

Hier zijn we nagenoeg midden in het bosch.

We vervolgen onzen weg, snijden het Eeuwige Laantje en de Helledreef, gaan het zoogenaamde Koude Bosch rechts voorbij (later gaan we in deze buurt wel eens mossoorten, varens en andere plantjes zoeken), en komen in de Bouvignedreef. We gaan weer rechts, maken even gebruik van de

bank, die een prachtig gezicht geeft op de lange dreef, die we pas verlaten hebben, en slaan dadelijk links een voetpad in, dat ons brengt op het erf van den boschwachter. Hier rusten we onder het lommer der linden wat uit en drinken een heerlijk glas melk. De boschwachter heeft geen vergunning, doch schenkt lekker bier, koffie, thee, limonade, spuit- en Selterswater, madera, port- en andere wijnen. Vroeger, toen men daartoe nog geen »vergunning» noodig had, dronk men hier lekkere advocaat.

Rond, om en bij de woning van den boschwachter is het zoo heerlijk en aangenaam te vertoeven, dat men waarlijk noode die plaats verlaat. Maar voor ons is het toch nu tijd om de terugreis te aanvaarden; gelukkig zijn we niet ver van huis. Na eene wandeling van vijf minuten door de lommerrijke Huisdreef, komen we aan het Ginnekenhek, waar we plaats nemen in de aldaar gereed staande ponytram, die ons veilig op de Markt te Ginneken brengt.

Andere wandeling in het Mastbosch.

We rijden van de Markt te Ginneken met de ponytram tot het hôtél Dennenoord. Tegenover dat hôtél gaan we over een vonder het bosch in en volgen het voetpad recht uit; daarna links en dan weer rechts tot aan de Bouvignedreef, bij het Eeuwige Laantje. We gaan het laantje in, in 't midden eene bank; iets verder een vonder: stap er gerust op, hij is sterk en wiegelt niet; dan komen we aan de grens van het schietterrein (bank).

We gaan links de Stoutdreef in tot aan de verlenging van het Eeuwige Laantje (rechts).

Het Eeuwige Laantje is van de Bouvignedreef af tot aan de grenzen van het bosch een groot halfuur gaans en loopt verder in de richting van Rijsbergen. We wandelen door tot aan de Lange Dreef, die we oversteken. Hier laten we het Eeuwige Laantje links liggen en volgen een ander laantje rechts (het 2de laantje in het Fijnbosch genaamd) tot aan de

Lindendreef; slaan rechts die dreef in tot aan de Helledreef, steken die ook over en nemen verder het voor ons liggend voetpad, dat ons brengt buiten het bosch in de nabijheid van de nette woning van den boschwachter DIELEN.

Ofschoon DIELEN geen herberg houdt, mogen we hier toch wat uitrusten en kunnen we zelfs van de vriendelijke huisvrouw een lekker glas melk krijgen.

Nu gaan we naar het Papenmutshek aan het einde van de Bouvignedreef, plaatsen ons daar met den rug naar Bouvigne, gaan den weg dwars over, klauteren het heuveltje op (een gedeelte bosch buiten het Mastbosch) en recht uit vinden we eene gemakkelijke rustbank, die ons een prachtig gezicht geeft op eene valei, zoo lief en schoon aan verscheidenheid als men maar zelden aantreft. Het vergezicht, de grillig kronkelende rivier de Aa, het vee in de weide en het aangenaam gezang van den nachtegaal, merel, goudvink en andere gevederde zangers, maken dit weinig bekende plekje zeer uitlokkelijk voor den wandelaar.

Bij het Papenmutshek teruggekeerd, gaan we langs de Bouvignedreef zooals in de eerste wandeling is aangegeven, of door de Torendreef (gezicht op den toren van Prinsenhage) langs de uitspanning van de weduwe VAN DEN WIJNGAARD, waar men rechts den door het bosch loopenden steenweg volgt tot aan het Ginnekenhek. Hier staat de ponytram voor ons gereed.

We kunnen ook bij het Boschhek een allerliefst laantje volgen, dat ons in vijf minuten brengt op het erf van den boschwachter.

*Eene kleine, lieve wandeling in het Mastbosch, beginnende
bij het hôtél Dennenoord.*

We gaan recht vóór het hôtél het bosch in en slaan dadelijk rechts af, door het zoogenaamde Zandige Weggetje, aan beide zijden jong masthout, zoodat het er niet alleen zandig, maar ook zonnig en lekker warm kan zijn. We loopen met den

wandelstok of parasol op den rug en de beide armen er over heen geslagen, zoodanig, dat de borst vrij en de longen met volle stroomen de zoo heilzame met terpentijn bezwangerde lucht kunnen opnemen.

Aan het einde van het Zandige Weggetje, een heerlijk zitje (twee banken). We vervolgen onze wandeling in dezelfde richting en komen alzoo bij het Ginnekenhek, waar in en buiten het bosch rustbanken staan, in de Huisdreef. We wandelen door die prachtige dreef tot bij de woning van den boschwachter en daar rusten we uit. Daarna bezoeken we de verschillende lieve kleine laantjes achter het huis en nemen onzen terugtocht langs het laantje bij den schommel, dat ons in de Bouvignedreef brengt; daar gaan we links eenige passen de dreef in tot aan het einde van het Beukenbosch, alwaar we links het recht voor ons liggend voetpad volgen tot aan ons punt van uitgang.

We kunnen ook terugkeeren door het Eeuwige Laantje.

Bezoek van de zes boschhekken. Flinke wandeling.

Bij de Duivelsbrug de Meerselsche Baan in, het *Bouvignehkek* voorbij, achter het schietterrein om, steeds de baan volgen tot den ouden postweg en dien inslaan tot aan het *Galderenhek*. Van het *Galderenhek* af heeft men nog een gedeelte van den ouden postweg te maken en dan komt men op den Overaschen Weg. Aan het einde van dien weg woont de weduwe PESTORIUS, die ons voor weinig centen een lekker glas bier of melk schenkt.

Vandaar rechts, door de Heistraat, buiten het bosch om tot aan het *Overasche hek*, en door de Overasche Straat naar het *Papenmutshek*.

Steeds denzelfden weg volgen, of meent men al genoeg door het zand geloopt te hebben, dan kieze men hier het met dien weg nagenoeg parallel-loopend voetpad (rechts), dat bij het *Boschhek* uitkomt. Hier zijn we op den straatweg, die ons in weinige minuten aan het *Ginnekenhek* brengt, alwaar de ponytram is gestationneerd.

Wandeling naar het Ulvenhoutsche Bosch.

We verlaten de Ginnekensche tram aan het einde van de baan en wandelen den Ulvenhoutschen weg op, langs de fraaie buitenplaatsen van de heeren DE GREZ en MATHON, en krijgen iets verder een schoon uitzicht over weilanden, op de boerderij van VAN HAPEREN, het kasteel Bouvigne en het Mastbosch.

Daarna komen we aan de herberg »de Roskam», alwaar we rechts een weg zien die ons verder, langs een voetpad, door weiland over de Mark, naar het Mastbosch leidt; doch die wandeling zullen we op een anderen dag maken. Nu gaan we recht door tot we aan onze linkerzijde vinden den ingang van het Ulvenhoutsche Bosch (1).

We gaan de prachtige, breede, lommerrijke dreef, de Nieuwe Dreef genaamd, in, en bij de twee banken gekomen, rusten we een oogenblik; want we zien hier zooveel schoons en indrukwekkends, dat het niet mogelijk is dit alles onopgemerkt voorbij te gaan.

De Huisdreef, die voor ons ligt, geeft in de verte het huisje van den boschwachter te zien, waar een goed glas bier te bekomen is.

Wenschen we onze wandeling bij het bosch te bepalen, dan is er volop gelegenheid om in het bosch rond te dolen en ons te verlustigen met het zoeken van bloemen en plantjes. Het is echter verboden eieren van fazanten of andere vogels weg te nemen. Hierop wordt streng gelet.

Als we het bosch verlaten, slaan we, bij de rustbanken, een voet- en rijpad in, dat ons brengt bij de buitenplaats »Wolfslaar.» Jammer dat dit schoone buiten voor ons zoo verborgen ligt; we krijgen slechts een gedeelte van het gebouw en den tuin en enkele mozaïekperken te zien.

(1) Hier kunnen we ook rechts langs de voor ons liggende boerderij een voetpad inslaan, dat ons bij de boerderij Nieuwenhuis over de Mark en verder naar het Mastbosch voert, of bij de R.-C. kerk te Ulvenhout, eveneens rechts, door een ander voetpad dezelfde richting volgen.

Ongemerkt komen we in de Torendreef, aldus genoemd door het uitzicht op den toren van Breda, en bevinden ons weldra op den steenweg naar Bavel (1).

De Torendreef uitkomende, is recht voor ons een binnenpad, dat ons langs akkers naar het dorp Ginneken geleidt; we gaan echter rechts den Bavelschen Steenweg op tot aan den Kolenweg, de eerste laan links, die ons lijnrecht brengt naar het buitengoed van Mevrouw de Wed. DE BRUIJN. Eene heerlijke wandeling. Aan het einde van de laan slaan we links om, krijgen dadelijk het klein Seminarie »Ypelaar" in het oog en komen op den steenweg naar Heusdenhout. Hier slaan we links om en keeren naar het dorp terug, over den fraaien met bruine beuken beplanten weg. Dicht bij het dorp komende, passeeren we de buitenplaats van den Heer VAN DEN BIESEN en daartegen over het hotel »Groenewoud," dat op zij en van achteren geheel in mastbosch verscholen, evenals het hôtel »Rustoord" aangenaam gelegen is. In beide hôtels is men op zijn gemak, recht buiten en toch slechts enkele minuten van de trambaan. Iets dichterbij de trambaan is, in de Schoolstraat, allerliefst gelegen »Buitenlust", pension van den Heer W. MEIJNEN. Zoo ergens, dan vindt men hier de spreuk bewaarheid: »klein, maar rein."

V. Rijtoeren.

1. Van Ginneken over Breda, Terheijden, Wagenberg, Den Hout, Oosterhout.
2. Van Ginneken over Prinsenhage, Beek, Terheijden, Breda.
3. Van Ginneken over Heusdenhout, rond Breda, Prinsenhage, Liesbosch, terug van Liesbosch over Prinsenhage, langs het Mastbosch.
4. Van Ginneken langs Ulvenhout, Strijbeekscheweg, over Schulsbrug door het Mastbosch, naar Prinsenhage, Liesbosch.

(1) Te Bavel bevindt zich het graf van Dr. L. F. W. VAN COOTH, den grooten weldoener van Breda en stichter van de reeds vermaarde Ambachtsschool.

5. Van Ginneken naar Chaam.
6. Van Ginneken naar de Meerselsche Dreef en over het Mastbosch terug.
7. Van Ginneken over Heusdenhout naar het Speelhuis.

VI. Hôtels, Pensions en gemeubileerde Kamers.

Te Ginneken :

Hôtel	»De Duivelsbrug,»	wed. J. Roelands.
»	»Dennenoord,»	C. Sprangers.
»	»Groenewoud,»	J. van Iersel.
»	»Rustoord,»	wed. J. Verdaasdonk.
»	»Boschhek,»	» J. v. d. Wijngaard.
»	»Flora,»	J. G. Tenzer.
Pension	»Buitenlust,»	W. Meijnen.

Gemeubileerde kamers zijn te huur bij:

G. H. Burck,	kruidenier,	Dorpstraat.
H. van den Berg,	koster Ned. Herv. Kerk.	
Fr. Bastiaansen,	metselaar,	Schoolstraat.
A. J. A. Knibbeler,	koffiehuishouder,	Zandberg.
C. Kleijn,	timmerman,	Dorpstraat.
Wed. De Hoon,	particulier,	Schoolstraat.

Te Breda:

Hôtel	»de Kroon.»
»	»de Zwaan.»
»	»de Oude Prins.»

Badhuizen :

- J. van Hofwegen, Naar de Gasthuisvelden , Breda.
 P. J. van Glabbeek, Ginnekenschen Steenweg.

POSTKANTOOR TE GINNEKEN.

Het kantoor is open :

op werkdagen van 's morgens 9 tot 1 en van 4 tot 7 ure ;

op Zon- en Feestdagen van 's morgens 8 tot 9 en van 11.30 tot 1.30 ure.

Op werkdagen worden 3 bestellingen uitgevoerd; op Zon- en Feestdagen 1; evenwel bestaat er dan nog gelegenheid om brieven enz. af te halen, onmiddellijk na aankomst van de post van 2.10, doch niet langer dan tot 2.30.

Voor aanneming en uitbetaling van postwissels en postbewijzen, het aannemen en uitreiken van aangeteekende brieven en tot het bekomen van postzegels enz. gedurende de openstelling van het kantoor, het aannemen en uitbetalen van postwissels en postbewijzen, tot 's avonds 6 ure.

Men wordt opmerkzaam gemaakt op de gemakkelijke wijze van overmaking van gelden per postbewijzen, die in de brieven gesloten worden, zij worden afgegeven van f 1 tot en met f 10, telkens met 50 cents opklimmende; de kosten van formulier en frankeerzegel bedragen 3 cents.

Telegrammen.

Op plaatsen, zooals *Ginneken*, waar geen telegraaf- of telefoonkantoor bestaat, nemen de postkantoren berichten aan om die met de eerstvertrekkende post naar het naastbijgelegen telegraafkantoor te verzenden.

Het postkantoor te *Ginneken* belast zich met het leveren van Nieuwspapieren en het plaatsen van Advertentiën.

Daar de samenstellers van dezen Gids er hoogen prijs op stellen, dat hij door velen bij voortduring zal geraadpleegd worden, zoo houden zij zich — aan het adres der uitgevers — zeer aanbevolen voor alle bijvoegingen, verbeteringen enz. enz., ten einde hiervan bij een eventueelen herdruk het noodige gebruik te kunnen maken.

De Samenstellers.

[illegible]

Digitized by Google

CHAMPAGNE

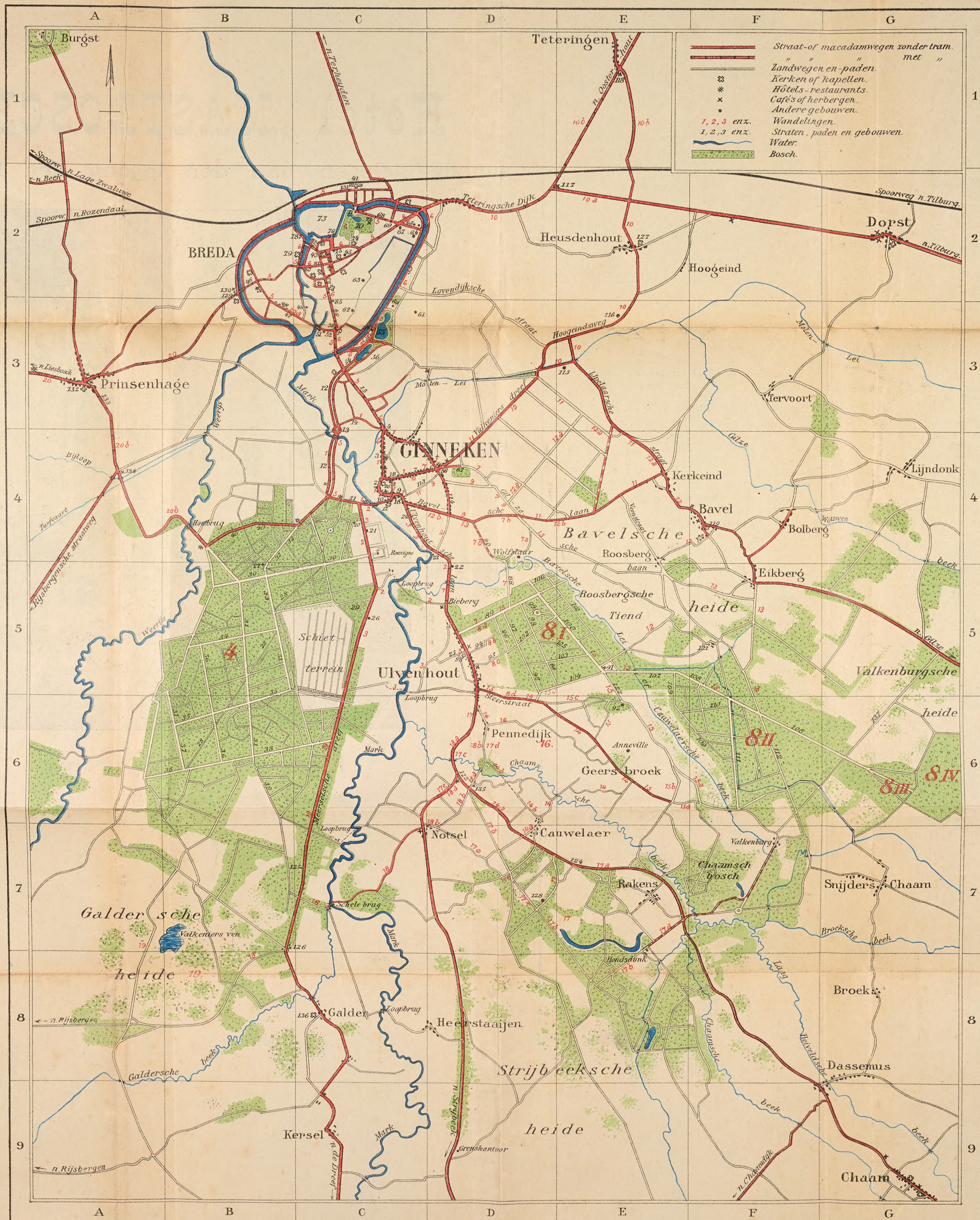
**Agenten voor Nederland en Koloniën
INGEN-HOUSZ. & LIPS, BREDA**

Wandelkaart

VOOR

GINNEKEN en OMSTREKEN.

Uitgave der Vereeniging „Ginneken Vooruit.”

Wandelingen.

1. Ginneken.
2. Mark.
3. Mark.
4. Mastbosch.
5. Breda a.
6. Breda b.
7. Wolfslaar.
8. Ulvenhoutsche en St. Annabosch. (Nieuwe en Prinsbosch).
9. Bebouwde akkers.
10. Ypelaar, Heusdenhout en Teteringen.
11. Kerkeind.
12. Bavel en Bavelse heide N.-Z.
13. Bavelse heide W.-O.
14. Cauwelaer en Geersbroek.
15. Annaville.
16. Pennedijk.
17. Hondsdonk.
18. Schele brug.
19. Galdersche heide.
20. Prinsenhage en Liesbosch.

Straten, paden, gebouwen enz.

(zie alphabetische lijst: om me zij de!)

1. Markt, Ginneken.
2. Kerkstraat.
3. Wilhelminastraat, Ginneken.
4. Oranjeplein.
5. Prins Hendrikstraat.
6. Nassauplein.
7. Prinses Julianastraat.
8. Postlaan.
9. Raadhuisstraat.
10. Brugstraat.
11. Boschlaan.
12. Baronielaan.
13. Engelbert van Nassauplein.
14. Boeimeerstraat.
15. Ginnekenweg.
16. St. Laurentiuskerk, Ginneken.
17. Nederlandsch Hervormde kerk.
18. Raadhuis, Ginneken.
19. Postkantoor, Ginneken.
20. Voetbalveld.
21. Ijsvermaak.
22. Electr. Centrale en Waterleiding.
23. Prise d'eau.
24. St. Laurensgeesticht.
25. Kerkpad, Ulvenhout.
26. Tuichtschool.
27. Café Boschwachter Mastbosch.
28. Eeuwige laantjes.
29. Zeven Heuveltjes.
30. Bouvignedreef.
31. Lange dreef.
32. Huisdreef Mastbosch.
33. Stouwdreef.
34. Helledreef.
35. Frederikstraat.
36. Zeven-Lindendreef.
37. Goordreef.
38. Oude Postbaan.
39. Verlengde Lange dreef.
40. Fransche dreef.
41. Station S.S.
42. Markt, Breda.
43. Groote Kerk.
44. Boterhal.
45. Stedelijk Museum.
46. Nieuwe Haagdijk.
47. Fellenoordstraat.
48. Volkshuisvesting.
49. Veld-Artillerie.
50. Van Coothplein.
51. Ambachtsschool.
52. Concordia.
53. Buste Van Ham.
54. Parkstraat.
55. Wilhelminapark.

56. Bond van L. O.
57. Stedelijk Boomkwekerij.
58. Diaconessenhuis.
59. Wilhelminasingel.
60. Watertoren.
61. Oranje-kazerne.
62. Chassé-kazerne.
63. Klooster-kazerne.
64. Cell. gevangenis.
65. H. B. S. 5-j. c.
66. Gymnasium.
67. Paleis van Justitie.
68. Sophiastraat.
69. Wilhelmina fontein.
70. Valkenberg.
71. Oranje-Nassau-monument.
72. Paviljoen.
73. Militaire Academie.
74. Begijnhof.
75. Telegraafkantoor.
76. Ingang Militaire Academie.
77. Postkantoor, Breda.
78. Uitzichtpunt op Spanjaartsgat.
79. Kathedraal.
80. Tolbrugstraat.
81. Lange Brugstraat.
82. Karrestraat.
83. Eindstraat.
84. Ginnekenstraat.
85. St. Joost.
86. Valkenierlaan.
87. Vrederust.
88. Wolfsaan.
89. Nieuwe dreef.
90. Torenlaan.
91. Café Faisanterie.
92. Rott. Gez. kol.
93. St. Laurentiuskerk, Ulvenhout.
- 94 en 95. Paden naar het Ulvenhoutsch bosch.
96. Dankdreef.
97. Torendreef.
98. Acaciadreef.
99. Prinsessepad.
100. Huisdreef Ulvenhoutsch bosch.
101. Bunt dreef.
102. Kruisdreef.
103. Strikkendreef.
104. Kerkdreef.
105. Kroningspad Ulvenhoutsch bosch.
106. Esschendreef.
107. Annadreef.
108. Royale dreef.
109. Broekdreef.
110. Beukendreef.
111. Valkenburgsche dreef.
112. Berkendreef.
113. Vogelenzangpad.
114. Molenstraat.
115. Ypelaar.
116. Weilust.
117. Driesprong.
118. De Zwaan.
119. St. Brigidakerk.
120. Pad naar Bavelse heide.
121. Woestenbergse heide.
122. Koloniedreef.
123. Begin van Chaamschen weg.
124. Lugtenburg (hek).
125. Uitzichtpunt Meerselsche dreef.
126. Drie Zwaantjes.
127. Kapel Heusdenhout.
128. Lugtenburg (heerenhuis).
129. Haagpoort.
130. Halte Stoomtram Haagpoort.
131. Eindpunt Stoomtram naar Liesbosch, enz.
132. Markt, Prinsenhage.
133. Schoolstraat, Prinsenhage.
134. Roskam.
135. Beekhoek.
136. Kapel Galder.
137. Valkenburgsch baantje.

Alphabetische Lijst

DER

Wandelingen, Wegen, Straten,
Paden, Gebouwen, enz.

98. Acaciadreef D 5.
51. Ambachtsschool C 3.
107. Annadreef E 5.
15. Annaville E 6.
12. Baronielaan C 3, 4.
12. Bavel E, F 4.
12, 13. Bavelse heide E, F 4, 5.
— Bavelse laan C, D, E 4.
9. Bebouwde akkers C, D 4.
135. Beekhoek D 6.
74. Begijnhof C 2.
112. Berkendreef F 5, 6.
110. Beukendreef E 6.
Bieberg D 5.
14. Boeiemeerstraat C 3.
56. Bond van L. O. C 3.
11. Boschlaan C 4.
27. Boschwachter (Café Mastbosch) B 4.
44. Boterhal C 2.
Bouvigne C 4.
30. Bouvignedreef B, C 3, 4.
5, 6. Breda B, C 2, 3.
109. Broekdreef E 5, 6.
10. Brugstraat C 2.
101. Buntndreef E 5.
Blz. 18. Catharinastraat C 2.
14. Cauwelaer D 7.
64. Cell. gevangenis C 2.
Chaam G 9.
123. Chaamsche weg (begin) D 6.
62. Chassé-kazerne C 3.
17. Citadel-monument C 4.
52. Concordia C 3.
50. Coothplein Van C 3.
96. Dankdreef D 5.
126. De 3 Zwaantjes B 7.
118. De Zwaan E 1.
58. Diaconessenhuis C 3.
117. Driesprong D 2.
28. Eeuwige laantjes B 5, 6.
Blz. 25. Eikberg F 4.
131. Eindpunt Stoomtram C 2.
83. Eindstraat C 2.
22. Electr. Centrale en Waterleiding C 4.
13. Engelbert van Nassauplein C 3.
106. Esschendreef D 5.
91. Faisanterie (Café Ulvenhoutsch bosch) E 5.
47. Fellenoordstraat B, C 2, 3.
40. Fransche dreef B 4.
35. Frederiksdreef B 6.
136. Galder C 8.
19. Galdersche heide A, B 7, 8, 9.
14. Geersbroek E 6.
Gilzesche baan D, E, F 4, 5.
1. Ginneken C, D 4.
15. Ginnekenweg (Ginnekensche steenweg) C 3.
84. Ginnekenstraat C 3.
37. Goordreef B, C 6.
43. Groote kerk (Breda) C 2.
66. Gymnasium C 2.
129. Haagpoort C 3.
53. Ham van Buste C 3.
65. H. B. S. 5-j. c. C 2.
34. Helledreef B 5.
10, 127. Heusdenhout E 2.
17. Hondsdonk E 7.
Blz. 23. Hoogeindsweg E 3.
32. Huisdreef, Mastbosch B 4.
100. Huisdreef, Ulvenhoutsch bosch D 5.
82. Karrestraat C 2.
76. Kasteelplein C 2.
79. Kathedraal Breda C 2.
104. Kerkdreef D, E 5.
11. Kerkeind E 4.
25. Kerkpad, Ulvenhout D 5.
2. Kerkstraat, Ginneken C 4.
63. Kloosterkazerne C 2.
122. Koloniedreef E 5.
105. Kroningspad D, E 5.
102. Kruisdreef D 5.
81. Lange Brugstraat C 2.
31. Lange dreef B 5, 6.
128. Lugtenburg (heerenhuis) D 7.
124. Lugtenburg (hek) D 7.
2. Mark C, D 4, 5.
3. Mark C, D 5, 6.
42. Markt, Breda C 2.
1. Markt, Ginneken C 4.

132. Markt, Prinsenhage A 3.
4. Mastbosch B, C 4, 5, 6.
125. Meerselsche dreef (uitzichtpunt) C 6.
73, 76. Militaire Academie C 2.
114. Molenstraat D 4.
6. Nassauplein D 4.
17. Nederlandsch Hervormde kerk C 2.
Blz. 18, 8 IV. Nieuwe bosch G 6.
89. Nieuwe dreef D 5.
4. Nieuwe Haagdijk B 2.
Blz. 29. Notsel C, D 7.
61. Oranje-kazerne C 3.
71. Oranje-Nassau-monument C 2.
4. Oranje-plein C 3, 4.
38. Oude Postbaan A, B, C 6.
67. Paleis van Justitie C 2.
54. Parkstraat C 3.
72. Paviljoen Valkenberg C 2.
16. Pennedijk D 6.
Blz. 15. Ponytram C 3.
77. Postkantoor, Breda C 2.
19. Postkantoor, Ginneken C 4.
8. Postlaan C 4.
Blz. 23, 8 IV. Prinsbosch G 6.
20. Prinsenhage A 3.
7. Prinses Julianastraat C, D 4.
99. Prinsessepad D 5.
5. Prins Hendrikstraat C, D 4.
23. Prise d'eau D 4.
18. Raadhuis Ginneken C 4.
9. Raadhuisstraat C 4.
Blz. 25. Roosberg F 4.
Blz. 25. Roosbergsche Tiend E 5.
134. Roskam A 4.
92. Rott. Gez. kol. E 5.
108. Royale dreef E, F, G 5, 6.
Blz. 32. Rijsenbergsche straatweg A 3, 4, 5.
18. Schele brug C 7.
Blz. 15. Schietterrein C 5.
133. Schoolstraat, Prinsenhage A 3.
8. Sint Annabosch E, F, G 5, 6.
119. Sint Brigidakerk F 4.
85. Sint Joost C 3.
24. Sint Laurensgeesticht C 4.
16. Sint Laurentiuskerk, Ginneken C 4.
93. Sint Laurentiuskerk, Ulvenhout D 4.
68. Sophiastraat C 2.
78. Spanjaardsgat (uitzichtpunt op) C 2.
41. Station S.S. C 2.
57. Stedelijk Boomkweekerij Breda C 2.
45. Stedelijk Museum C 2.
Blz. 20. Steen- of Sterstraat D 5.
33. Stouwdreef B 5.
103. Strikkendreef D, E 5.
123. Strijbeeksche Klinkerweg (begin) D 6.
— Strijbeeksche heide D, E 7, 8.
75. Telegraafkantoor, Breda C 3.
10. Teteringen E 1.
80. Tolbrugstraat C 2.
97. Torendreef D 5.
90. Torenlaan D 4.
26. Tuchtsschool C 5.
Blz. 20. Ulvenhout D 5.
8. Ulvenhoutsche bosch D, E 5.
94, 95. Ulvenhoutsche bosch (paden naar) D 5.
Blz. 13. Ulvenhoutsche laan D 4, 5.
70. Valkenberg C 2.
Blz. 29. Valkenburg F 7.
137. Valkenburgsch baantje F, G 5, 6.
111. Valkenburgsche dreef F 6.
— Valkenburgsch heide F, G 5, 6.
86. Valkenierlaan D 4.
Blz. 23. Valkeniersdreef D 3, 4.
49. Veld-Artillerie B 3.
39. Verlengde Lange dreef B, C 6.
20. Voetbalveld C 4.
113. Vogelenzangpad C 4.
48. Volkshuisvesting B 3.
87. Vrederust D 4.
22. Waterleiding, Ginneken D 4.
60. Watertoren, Breda C 3.
116. Weilust E 3.
69. Wilhelmina fontein C 2.
55. Wilhelminapark C 3.
59. Wilhelminasingel C 2, 3.
3. Wilhelminastraat, Ginneken C 4.
121. Woestenbergsche hoef F 5.
88. Wolfslaan D 5.
7. Wolfslaan D 4.
10, 115. Ypelaar E 3.
— Ypelaarsche straat E 3, 4.
21. Ijsvermaak C 4.
29. Zeven Heuveltjes C 5.
36. Zeven Lindendreef B 5, 6.

Hôtel „MASTBOSCH”,

gunstig gelegen aan den ingang der bosschen.

Tel. interc.
365.

Electrisch
licht.

Eindpunt van de tram.

Bibliotheek K. U. Brabant

17 000 01165319 4